

Édesapám, Török Sándor a második világháború alatt, 1944 nyarán került a frontra, amikor már biztos volt, hogy a háború elveszett. Orosz hadifogságba esett és 1948-ig Kirovban volt. Amikor végre hazatért, teljesen más világot talált, mint amit elhagyott. Épület-gépészmérnöki képzettséget szerzett, ezt követően a Soproni Tervezőirodában dolgozott.

1. kép. Dr. Török Sándor leányával, Katalinnal

1956-ban, a forradalmat követően politikai okokból elbocsátották és üldözték. Gyakran kereste a rendőrség, többször kihallgatták, és mivel nem volt hajlandó az együttműködésre, elítélték. Több hétre internálták a Duna egyik szigetére Tököl közelében „ellenforradalmi tevékenység, nyugati kapcsolatok, sztrájkra buzdítás

és klerikalizmus [miatt]”.¹ Ezt követően sem hagytak fel a család zaklatásával, mivel nem engedte magát beszerveztetni. Így ő, aki soha nem akarta elhagyni Magyarországot, az emigrációt választotta. 1959. szeptember 3-án délelőtt lépte át a határt.

„[A Zrínyi utcai házból elindulva] tíz perc alatt már az erdőben voltam. Tudtam, hogy az erdő egyik nagy tisztásán – a harkai katonai lőtérén – keresztül haladva, annak déli szegélyén, egy széles nyiladékot kell találnom, ami pontosan délnek vezet. Ezen haladva 8 km a határ.”² – írta visszaemlékezésében. Nappal lévén jobban lehetett látni az irányt és az akadályokat, de veszélyesebb volt a vállalkozás, el kellett kerülni az arra járókat és különösen a járőröket. Négykézláb mászva, hason kúszva érte el papám a határt a végig emelkedő terepen, miközben szerencsésen kikerült egy kifeszített konzervdobozokkal ellátott rozsdás drótot. Kétoldalt egy-egy őrtorony állt – bár ez a rész nem volt belátható. Előtte hat méter széles gereblyézett nyomsáv, majd 3–4 méter széles bozótos, tányéraknás terület. Ezt követte két, egy méter magasságú szögesdrót, egymástól két méternyire. Valahol az úton járőrök. Az akadályokkal óvatosan megbirkózva apám végre üres zsebbel és rongyosan, de osztrák területre ért, Sopronnyéken (Neckenmarkt, A) jelentkezett a rendőrségen. Itt ismét lefogták, a kismartoni rendőrség fogdájában ült. Legjobb barátja, aki Bécsben élt, kezességet vállalt érte, így nem került Traiskirchenbe, az internálótáborba, hanem rögtön állást és lakást kereshetett. A hónap végén már a saját lábán állt Bécsben.

Édesanyám biztonsági okokból keveset tudott az előkészületekről, csak reménykedhetett abban, hogy apámnak sikerül valahogyan kimenekülnie. Még aznap megérkezett anyósához a virágnyelven írt távirat, amiből megtudhatta, hogy sikeres volt a határátlépés. Ezután jelentkezett a rendőrségen, hogy bejelentse, férje szó nélkül elhagyta a családját. Ott még vigasztalták is: „mint szép asszony biztosan talál magának egy új partnert.”³ Papám hamarosan jelentkezett Bécsből, az álnéven írt levelek nem hozzánk érkeztek. Így tudott a mamám más identitást használva kapcsolatot teremteni férjével. Nekünk, gyerekeknek képeslapokon írt édesapánk, mivel a postánkat rendszeresen felbontották. Üzeneteink *poste restante* érkeztek.

Papám aggódott amiatt, hogy milyen hátrányos következményekkel jár menekülése a család számára. Óvodás voltam akkoriban, mégis sokat szenvedtem, mert az ott dolgozó „szakácsnő”, akinek feladata volt, hogy figyelje a dolgokat és kihallgassa a gyerekeket, utálatosan viselkedett velem. Alighogy édesapám elment, már faggattak az óvodában, hol lehet. Sopron mellett csak Budapest nevét ismertem, bár még sohasem voltam ott. Így azt feleltem,

¹ Török Sándor: Háromszor szöktem ki és be a vasfüggönyön. Menekülésem és családom kiszabadításának története. Watertown (Boston), Massachusetts, 1961. Gépelt feljegyzés. 10.

² Uo. 24.

³ Török Sándoré Házi Mária emlékezése elbeszélések folyamán.

Budapesten van. Amikor otthon beszámoltam erről, mindenki büszke volt rám. Úgy tűnt, elbeszélésem alapján eleinte a fővárosban keresték édesapámat. Később Béla bátyámmal együtt gyakran kaptunk tőle képeslapot Bécsből, szokott kézírásával, saját neve alatt.

Kezdetben valószínűleg nem tudta még pontosan, mit csináljon, hogyan fog alakulni a jövője. Nagyon óvatos volt, nehogy megtalálják, zsarolják. Öccse, aki 1957-ben hagyta el az országot, már jó két éve az Egyesült Államokban élt, és a legjobbakat mesélte a kinti viszonyokról. Így édesapám megpályázott egy egyetemi állást a Harvard University-n. Egyúttal – miután megkapta a politikai menekült státuszt – vízumot kért az Egyesült Államokba. Ezt gyorsan, már 1960 áprilisában megkapta, mivel rokona élt az országban, megfelelő végzettséggel rendelkezett, és kilátása volt egy jó állásra. Vízuma augusztus végéig volt érvényes.

Mivel semmiképpen sem akarta Európát a családjá nélkül elhagyni, lassan körvonalazódott a fejében egy vakmerő terv: Valamiképpen ki kell hozni, vagy hozatni a családot Sopronból. Több lehetőséget is megvizsgált, de egyik sem tűnt eléggé biztonságosnak. Alig volt valaki, akiben bízhatott volna, így senkivel sem tudott a terveiről beszélni. A hivatalos kiutazás szóba sem jöhetett. Végül arra a következtetésre jutott, hogy saját magának kell értünk jönnie. Befelé csak a saját életét kockáztatja, kifelé természetesen már az egész család sorsa a tét. Meg volt győződve arról, hogy nincs más lehetősége, és bízott abban, hogy minden akadállyal meg tud küzdeni. Így rögtön elkezdte a tervezést.

A merész vállalkozás komoly előkészítő munkát igényelt. A következő kérdések merültek fel: Először is keresni kell valakit, aki a terv előkészítésére leviszi a határig, talán többször is. Másodszor, találnia kell egy megbízható személyt, aki hajlandó egy bizonyos hétvégén a határig elvinni és ott megvárni, amíg másnap reggel visszaérkezik. Külső segítők bevonása mellett is biztosítani kell a terv teljes titkosságát. Mindezek után nyomok hátrahagyása nélkül át kell jutni az aknasávon, majd feltűnés nélkül el kell jutnia a családhoz és el kell őket vinni a határig. Hogyan reagálnak? Ebben nem kételkedett, biztos volt benne, hogy követni fogják.

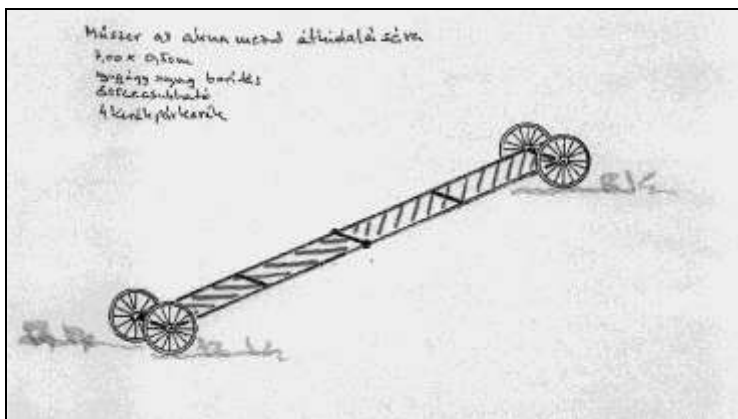
Sokat gondolkodott azon, hogyan minimalizálhatná az akná felrobbanásának veszélyét. Két alkalommal járt Burgenlandban, hogy a helyszínen tájékozódjon. Először 1960. április 10-én, Virágvasárnap utazott le egy ismerőssel Sopronnyékre. Itt felmérte, hol állnak az őrtornyok, melyik útvonal a legbiztosabb, a kevésbé belátható. Megfigyelte, hogy a katonák négy óránként járőröznek a kutyákkal. Osztrák oldalról felmérte az aknasáv szélességét, amit 7 méter körülire becsült. Megvizsgálta a nyomsávon a gereblyefogak távolságát is. Eldöntötte, hogy az a hely a legalkalmasabb tervének végrehajtására, ahol kilenc hónappal korábban átlépte a határt. Szerencsére kitűnő tájékozódó-képessége volt, minden dombot, völgyet, patakot ismert. Pontosán ki tudta számolni,

mennyi időbe telik egy bizonyos útszakasz megtétele nappal vagy éjjel. Nem tudta azonban előre megbecsülni a gyerekek teljesítőképességét.⁴

Visszatérve Bécsbe, édesapám rögtön nekilátott, hogy kitaláljon és megtervezzen egy olyan szerkezetet, amivel áthidalható az összességében 15 méter szélességet meghaladó aknasáv és a nyomsáv. Erről végül le kellett mondania, mivel egy ilyen alkotmány túl nehéz lett volna ahhoz, hogy feltűnés nélkül le tudja szállítani a határig, és el tudja rejteni a magyar oldalon. Végül úgy határozott, hogy az aknasávot áthidalja, a nyomsávhoz pedig megfelelő fogú gereblyét szerez be. A hidat, a cipőjét és a nyomait petróleummal keni be, hogy a farkaskutyák elveszítsék a szaglóérzéküket. Április 16-án, Nagyszombaton, újra útra kelt, hogy kivizsgálja, el lehet-e juttatni a hidat feltűnés nélkül a határig, és tovább át a vasfüggönyön, az aknasávon és a nyomsávon túl egy megfelelő rejtékhelyig? Minden fontos adatot berajzolt a térképére. Ezek figyelembe vételével készítette el a szerkezet műszaki rajzát: *„Hidam pallója 7 méter hosszú, fél méter széles nyugágy anyagból készült, mit két darab 55 mm átmérőjű 1 és fél mm falvastagságú jó minőségű acélcsőre, mint keretre erősítettem zsinórokkal. A két hosszú csövet két végén 1-1 és közepén két darab 10 mm átmérőjű gömbovas merevítő kötötte össze. A híd pillérei gyanánt a két végén elhelyezett gömbovasakra, mint tengelyekre szerelt bicikli kerekek szolgáltak. A két hosszú cső közepén szétszerelhető volt, és így az egész hídpallót két fél darabban lehetett szállítani. Természetesen a kerekeket is le lehetett könnyen szerelni. (...) A szerkezet összsúlya 30 kg volt, mely a négy keréken oszlott meg (...).”⁵* (2. kép) A hidat egy bécsi műhelyben készíttette el. Sejtették, milyen célra fogja használni, így önzetlenül vállalták a munkát. Az egész szerkezet 30 kilogramm súlyú volt! Beszerzett egy megfelelő fogtávolságú gereblyét, egy jó drótvágó ollót, zseblámpát, iránytűt, kis üvegben petróleumot. A hosszú éjszakai vándorlás miatt reggeliről is gondoskodott a gyerekek számára, ami a kocsiban maradhatott.

⁴ Bátyám 8 éves, én hat éves voltam.

⁵ Török Sándor i.m., 35.

2. kép. Török Béla rajza az áthidaló szerkezetről

Fontos feladatot jelentett édesanyám biztonságos értesítése. Egy ismerős által továbbított címzés nélküli lapon üzentem meg, hogy egy bizonyos napon – 1960. május 22-én, vasárnap este – legyen a nővérénél a Villa soron egészen éjfélig. Egy tennivaló maradt hátra: Búcsúleveleket írt, egyet édesanyjának, dr. Török Béláné, Ullein Alice-nak, egyet apósának, dr. Házi Jenőnek, és végül egyet öccsének, Török Dénesnek, aki az Egyesült Államokban várt ránk. Jó barátját arra kérte, ha három napon belül nem jelentkezik, adja postára őket.

Édesapánk vasárnap délután indult Bécsből. A hidat szétszerelte, így is kellett nyitni a Volkswagen tetejét, hogy elférjen. A kocsit eldugták egy kevésbé látható helyen. Apám összeszerelte a hidat és felrakta a kerekeket, hogy könnyebben eljusson vele a határig. Az őrtornyokból bizonyos részeken látni lehetett a kiválasztott útvonalat. Olykor hason kúszva vagy a szőlők között mászva lassan haladt a hegyen felfelé kísérőjével együtt. Az erdőn keresztül még lassúbb volt a haladás. Három órával később, kimerülten érkezett a határhoz. Már este volt. Miután meggyőződött arról, hogy nincsenek határőrök a közelben, hozzákezdett vállalkozása következő lépéséhez. Elhúzta a hidat a drótkerítésig. Mindent bekent petróleummal, a hidat, a cipőjét, a ruháját, a szerszámokat. A kerekeket leszerelte. A drót alatt átdugta a híd elejét, aztán mászni kezdett. Ő a két drót között, a híd eleje a második drótfüggöny után, a bozótos aknás sáv felett volt. Ismét felszerelte az első kerekeket. Nem voltak teljesen felfújva, így rugalmasan közvetítették a súlyt és a mozgást. Lassan és óvatosan tolt a szerkezetet, amíg a másik kerék-párt is fel tudta szerelni. Mivel csak becsülni tudta az aknasáv szélességét, ijedten vette észre, hogy a híd két méterrel rövidebb, mint az aknasáv. Azt remélte, közvetlenül a drót mellett nem helyeztek el aknát. A hidat teljesen a nyomsávig tolt. Óvatosan átmászott rajta. A nyomsávon leszállt, majd továbbhúzta a hidat. Most fordítva hasalt fel, a feje

Ausztria felé nézett. Hol hátra lökte magát, hol a nyomait gereblyézte, amíg végre túljutott a nyomsávon. Hátravolt még a híd elrejtése egy alkalmas helyen. Petróleummal ezt a helyet is jól megáztatta. Gyorsan haladt Sopron felé, ügyelve arra, hogy ne találkozzon senkivel.

A továbbiakra úgy emlékszem, mintha tegnap történt volna. Vasárnap este két bőrönddel indultunk el otthonról. Édesanyám szabadságot vett ki, bátyámat kikérte az iskolából, nehogy hétfőn keressenek bennünket. Piros ballonkabátban, magas sarkú cipőben és nylonharisnyában indult neki az útnak. Rajtam új sötétkék pulóver és sötétkék rakott szoknya, bátyám vasárnapi ünneplőbe öltözve. Mamám valószínűleg azt gondolta, diplomata kocsi jön értünk és kényelmesen átvisz bennünket a határon. Mivel Zrínyi utcai házunkból kilépve jobbra fordultunk, megkérdeztem, hova megyünk a két csomaggal. Azt válaszolta, Budapestre. Meglepődtem, mivel oda vonattal szoktak utazni, a pályaudvar pedig ellenkező irányban volt. Megérkeztünk nagynénémhez. Becsöngetés előtt mamám eldugta a bőröndöket. „Kártyázni” jöttünk, jelentette ki meglepett nővérének. Nem mondta el, mire vár. Húzta az időt, próbálta ébren tartani a társaságot... Mi, gyerekek, mindenesetre elaludtunk.

Éjfél körül hirtelen zajok, mozgolódás a házban. Felébresztenek bennünket. Félálomban egy vékony és izgatott férfit látok. Vizet iszik, Bensdorp csokoládét kapunk tőle. Béla meglök és a fülembe súgja, ez az apukánk! Kilenc hónap elmúltával, félálomban nem ismertem rá. Ez elszomorított.

Sietni kellett! Papa bekente a cipőtálpunkat petróleummal és elmagyarázta, hogy így a farkaskutyák nem tudják megszagolni, kísérni a nyomainkat. Búcsúzás, indulás. Mamám meglepetésére sehol egy kocsi, nem vihettünk magunkkal csomagot, csak egy kis táskát. Nem voltunk felkészülve arra, ami várt ránk. Igyekeztünk, hogy mielőbb elérjük az erdőt, nehogy találkozzunk valakivel. Szótlanul mentünk a sűrű erdőn keresztül. Számunkra ideális, hold nélküli, felhős és szeles éjszaka volt. Zúgtak a fák, a sötétben változtak a fények, vándoroltak az árnyékok, egy Grimm mesében éreztem magamat. Féltem, de édesapám fogta a kezemet, ez megnyugtató. Többször elbotlottam, elestem, a térdem vérzett. A távolból kutyaugatást hallottam, reméltem, hogy kikerüljük őket. Amikor óvatosan elsompolyogtunk a kaliba mellett, ahol az örök aludtak, azt hittem, a kutyák kitörnek és szét fognak bennünket tépni, de szerencsére nem voltak ott.

3. kép. A menekülés útvonala

Papám időnként rápillantott a nyakában lógó iránytűre – egyenesen délre tartottunk, lehetőleg a sűrű erdőn keresztül, nehogy meglássanak az egyik őrtoronyból. Dombon le, hegyen fel, meredek tájon, patakokon át mentünk. Hol egy őzbak ugrott fel előttünk, hol más állat riasztott meg bennünket. Végül elértünk egy nagyon meredek hegyhez, ami falként tornyosult elénk. Meg kellett mászni. Arra emlékszem, itt már nem akartam tovább menni. Ez volt a Himmelsthron, az Istenszéke. Nem volt mese, ezt még meg kellett mászni. Felérve a tetőre édesapám idegesen keresett valamit. Pontosan oda kellett érkezünk, ahol titokban, remélhetőleg nyomok nélkül átlépte a határt. Már láttuk a szögesdrótokat. Arra is figyelni kellett, nehogy a járőrök, akik rendszeresen ellenőrizték a nyomsávot a farkaskutyákkal, felfedezzenek, vagy az

örtornyokból észrevegyenek bennünket. Kérdéses volt, az örök megtalálták-e az eldugott hidat és várnak-e ránk? Mama hirtelen meglátott valakit. Jaj, ki lehet az? Papánk megnyugtatta, az a hölgy volt, aki kocsival a határig vitte. Ahelyett, hogy megszállt volna egy panzióban, sötét esőköpenybe burkolva, hason fekvé töltötte az éjszakát. Így apu tudta, hogy jó helyre érkeztünk, és a híd a közelben, a bokrok alatt található.

Végre megtalálta a hidat, és odagurította a kilenc méter széles aknás határsávhoz a vasfüggöny elé. Már nem kellett vigyáznia a gereblyézett részre. Óvatosan haladt előre, nehogy az utolsó pillanatban, pár méterre a céltől kockáztassa az életét – az életünket. Közben kivilágosodott, borús, szürke napra virradtunk. Megmutatta, hogyan kússzunk lassan a hídig és másszunk át rajta négykézláb. Ő ment előre és a zsebében lévő drótvágó ollóval nagy nyílásokat vágott a vasfüggönyön, hogy „kényelmesen” eljérük a túlsó oldalt, a szabad világot. Béla bátyám követte, utána jöttem én. Mamánk hátul fogta a hidat. Egy szörnyű pillanatra emlékszem: már túl voltam az első dróton, anyám még odaát tartotta a hidat, közöttünk a tuskésdrót. Ez a kép máig kísért. Végül neki is sikerült átjutnia!

Ausztriában apánk segítője köszöntötte a megfáradt csapatot. Visszahagytuk a hidat, a szerszámokat, kesztyűt, sálat – ezeket édesapám részben már befelé elhagyta. Attól tartott, felfedezik őket, mielőtt visszaér velünk a határhoz. Ahogy átértünk a vasfüggönyön, mintha lövések hangját hallottam volna.

Tizennégy óra telt el, mióta elhagyta a kocsit a neckenmarkti szőlőkben, mire újra osztrák földre ért. Egy jó órányi gyalogút volt még hátra. Eleinte az erdőben, de hamarosan nyílt területen, majd a szőlőkön keresztül mentünk lefelé a temetőig. Édesapám megállt egy helyen, ahonnan jól látszottak a tornyok. Hátrafordult, levette a kalapját és megkönnyebbülten integetett vele az örtornyok felé.

Szüleim rongyosan, véresen, Béla meg én lestrapálva, de mindannyian boldogan érkeztünk a szabad világba. Alighogy megtaláltuk a kis bogárhátú Volkswagent, esni kezdett az eső. Mi gyerekek biztonságban éreztük magunkat és boldogan faltuk be a reggelit, amiről apám előző nap gondoskodott. Szüleinkre még számos feladat várt. Sofőrünk óvatosan vezetett, nehogy feltartóztatassanak bennünket: apámat illegális határátlépés miatt, bennünket azért, mert nincs személyi igazolványunk. Két óra múlva érkeztünk meg Bécsbe, papám albérletébe. Annak ellenére, hogy egész éjjel hegyet másztunk a sötétben és sok nehéz pillanattal kellett megbirkóznunk, testvéremmel nem éreztünk fáradtságot. Felfedeztük új otthonunkat, eközben beakasztottuk a biztonsági láncot az ajtón. Alighogy elaludtunk, nagy zaj az ajtónál, csengetés, zörgés. Apánk felkelt megnézni, mi történt: kizártuk a háziasszonyt, egy apácát. Ahogy meglátott bennünket, rögtön felmondott. Új lakást kellett keresnünk, ami külföldi, gyerekes családnak nem volt egyszerű.

Gondot jelentett, hogyan találják az osztrák idegenrendészetnek kimenekülésünket, anélkül hogy édesapám elveszítené menekült státuszát és vízumát az Egyesült Államokba. Így eleinte azt állították, hogy mamánk egyedül menekült ki velünk. Az osztrák hatóságok számára ez hihetetlennek tűnt. Jól emlékszem a kihallgatásokra a bécsi idegenrendészetben, a Bäckerstraße-n. Végül

szüleim bevallották az igazat, mert sürgetett az idő, papám vízuma augusztusban lejárt és a magyar titkosszolgálattól is tartottunk.⁶ Mielőbb meg kellett kapnunk a menekült jogot. Még ez sem garantálta azonban, hogy édesapámmal együtt kiutazhassunk az Egyesült Államokba. Így öccse segítségét kérte, akinek részletesen leírta menekülésünket és helyzetünket. Dénes lefordította a történetet és levélben elküldte az Egyesült Államok elnökének, Eisenhowernek. Ezt követően napokon belül megérkeztek a vízumok és 1960. augusztus 9-én elhagyhattuk Ausztriát. Utunk a Maine államban fekvő Bangorig nagy kaland volt a gyerekek számára. A szüleinknek lidérces álom, mivel a négymotoros gép két motorja az óceán felett meghibásodott, majd viharba keveredtünk. Végül nagy késéssel, de épségben érkeztünk meg a bangori reptérre, ahol a sajtó képviselői vártak bennünket.⁷

4. kép. A Bangor Daily News tudósítása a Török-család meneküléséről, 1960. augusztus 11. Vol. 72, N° 47. Címlap.

Gyakran eszembe jutnak a menekülés izgalmas és veszélyes éjszakájának a történései, különösen, ha Sopronban tartózkodom, vagy az akkorihoz hasonló szeles, viharos éjszaka van. Abban az évben, amikor szabaddá vált a határ, május 23-án családostól jártuk végig az akkori útvonalat. Megdöbbenett, milyen nehéz

⁶ Nemrégem tudtam meg, hogy bennünket, gyerekeket is figyeltek és kísértek. A szomszédban lakó fiatalok minden lépésünkről beszámoltak.

⁷ Az osztrák és a magyar sajtó is beszámolt az eseményről. A magyar lapok csak augusztus végén írtak róla, miután elhagytuk Ausztriát, „Osztrák provokációk a magyar-osztrák határon” címmel.

terepet kellett éjszaka, sötétben megjárnunk veszélyes körülmények között. Bámulatos és szinte hihetetlen, hogy édesapám visszatalált oda, ahol elrejtette a hidat!